

Akty prawne, konferencje i uroczystości związane z utworzeniem Parku Narodowego w Pieninach w latach 1929–1932

Legal acts, meetings and celebrations connected with establishment of the National Park in the Pieniny Mountains (1929–1932)

JAN TYSZKIEWICZ

Instytut Historyczny, Uniwersytet Warszawski, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-325 Warszawa

Abstract. Since 1920 the Polish Government Commission of the Preservation of Nature (W. Szafer, W. Goetel) have exerted for creation of National Park in Pieniny Mountains in Ministry of Agriculture. The setting up of the National Park in Pieniny was started by Commission in Szczawnica on 31 May – 3 June 1929 and ceremonial announcement of the Park in Pieniny was held on 31 August 1930. In Czechoslovakia the announcement of “Slovakian Natural Reserve in Pieniny” (420 ha) was given during celebrations in Červený Kláštor and in Szczawnica on 17 July 1932.

WSTĘPNE STARANIA

Idea ochrony przyrody w polskich górach sięga początków ruchu regionalistycznego i działalności Towarzystwa Tatrzańskiego (od 1873 r.). Tworzenie Parku Narodowego w Pieninach miało charakter długiego procesu finalizowanego w 4 wskazanych latach 1929–1932, na który składały się kolejne postanowienia władzy państwowej, uparte zabiegi działaczy Państwowej Komisji Ochrony Przyrody pod kierunkiem prof. W. Szafera i grona wielu ofiarnych ludzi (Polskie Towarzystwo Tatrzańskie 1873–1923, 1923). Stanisław Drohojowski, zasłużony działacz Oddziału Pieśnińskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, utworzył 14.03.1921 r. prywatny rezerwat wokół ruin zamku w Czorsztynie (Kulczyński 1921). Zabiegi o powołanie Parku Narodowego trwały od 1920 r. Projekt statutu i wytyczenia terytorium Parku

opublikowano w 1922 r. (Kulczyński 1922). Po konferencji w Szczawnicy (10.09.1923 r.), odbytej przez przedstawicieli PKOP, stosownych ministerstw i okolicznych właścicieli dóbr, rozpoczęto przygotowania do zakupu części Pienin przez Skarb Państwa (Goetel 1929). Połączone komisje polska i czeskosłowacka podpisały 6.05.1924 r. w Krakowie protokół normujący granicę państwową oraz przyjmujący program tworzenia pogranicznych parków przyrodniczo-krajobrazowych. Potwierdziła go oficjalna konferencja polsko-czechosłowacka z 6–8.09.1924 r., której postanowienia podano w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19.12.1925 r. (Domin 1926, Park Narodowy w Pieninach II 1935). Od maja 1925 r. pomierzono teren i oszacowano lasy do wykupu od spadkobierców S. Drohojowskiego, co nadzorowali dyr. J. Miklaszewski i naczelnik Wydziału Urządzenia Lasów w Ministerstwie Rolnictwa

inż. W. Stankiewicz. Gotowy projekt Ministerstwo Skarbu odrzuciło (2.08.1926 r.). Zatwierdzenie kolejnego kosztorysu nastąpiło po zreferowaniu sprawy przez W. Stankiewicza w Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów (8.11.1928 r.) i poparciu przez Ministra Spraw Zagranicznych A. Zaleskiego. W styczniu 1929 roku delegacja składająca się z: flisaków Piotra Salamona, Józefa Koterby i Tomasza Waradzyna, przedstawiciele PTT J.W. Czerwińskiego i B. Romaniszyna oraz członka PROP W. Goetla złożyła w Warszawie podziękowanie w kilku ministerstwach (Goetel 1929). W marcu 1929 r. w Prokuraturze Generalnej podpisano akt kupna przez Skarb Państwa najcenniejszej części Pienin – masywu Trzech Koron aż do Potoku Pienińskiego (385 ha).

WYTYCZENIE TERYTORIUM PARKU

Organizowanie Parku Pienińskiego rozpoczęto od pracy komisji mieszanej, która w dniach 31.05–3.06.1929 r. zwiedziła zakupiony obszar. Uczestniczyli w niej: W. Szafer, W. Goetel z PROP, W. Stankiewicz z Departamentu Leśnictwa w Ministerstwie Rolnictwa, W. Lewicki z Dyrekcji Lasów Państwowych we Lwowie, B. Romaniszyn z PTT, A. Czarnecki nadleśniczy ze Starego Sącza i właściciel Krościenka Zygmunt Dziewolski. Wytyczono w terenie granice Parku, określono tok postępowania przy nabywaniu dalszych partii Pienin, podjęto uchwały normujące organizację Parku i ruch turystyczny (Goetel 1929a, b). „Utworzenie Parku Narodowego Pienińskiego – napisał Goetel – odbyło się w atmosferze nie tylko życzliwości, ale radości z jaką przyjęła utworzenie Parku ludność miejscowa”, rozumiejąca korzyści płynące z turystyki i trwałego zabezpieczenia przyrody Pienin. Międzynarodowa konferencja uczonych czechosłowackich, rumuńskich i polskich (13–14.12.1929 r.) w Krakowie omawiała potrzebę tworzenia w Karpatach pogranicznych parków narodowych. Wiele uwagi poświęcono na niej Parkowi w Pieninach jako modelowemu rozwiązaniu (Compte Rendu du Congres... 1930).

Chociaż powołanie do życia Parku Narodowego w Pieninach odbyło się praktycznie w maju 1929 r., niebezpiecznym progiem, który musiała

przekroczyć wieloletnia akcja, był zakup od właściciela Krościenka Z. Dziewolskiego wschodniej części Pienin (ok. 260 ha), grzbietu Sokolicy i Czertezia, od Pienińskiego Potoku po granice pól mieszkańców Krościenka i Szczawnicy. Park uzyskać miał też prawo połowu ryb w Dunajcu od Przełomu do ujścia Krośnicy. Oto po zatwierdzeniu transakcji przez Ministerstwo Rolnictwa (styczeń 1930 r.) Ministerstwo Skarbu, podobnie jak w 1926 r., odrzuciło wniosek (Szafer, Kulczyńska 1930). Wznowione starania PROP, które były „akcją ciężką i w niektórych chwilach zdało się beznadziejną” wobec deficytu finansowego państwa, doprowadziły jednak ponownie do wymaganej akceptacji 4 ministerstw. Wiosną 1930 r. minister Skarbu J. Moraczewski dał wstępną zgodę. Dopiero w lipcu 1930 r. zapadła pomyślna decyzja, poparta przez ministra Spraw Wewnętrznych I. Boenera. Zakup został sfinalizowany i Park uzyskał swój ostateczny kształt terytorialny.

UROCZYSTE OTWARCIE PPN

PROP oraz Polskie Towarzystwo Tatrzańskie urządziły 31.08.1930 roku w Szczawnicy uroczystość ogłoszenia Pienin Parkiem Narodowym. W piękny, słoneczny dzień zebrało się w Czorsztynie przeszło 150 zaproszonych gości z całego kraju. Zjechali przedstawiciele ministerstw: A. Loret, W. Stankiewicz (Min. Rolnictwa), W. Suchodolski, S. Karpowicz (Min. Oświaty), W. Łaciński (Min. Spraw Zagranicznych), M. Orłowicz (Min. Robót Publicznych), wyżsi urzędnicy Lasów Państwowych W. Lewicki i T. Owczarzak, W. Szafer z PROP, oficjalni przedstawiciele miasta Nowego Targu i gminy Zakopane, liczni reprezentanci towarzystw i sfer naukowych. Przyjechali profesorem: B. Hryniewiecki, S. Sokołowski, J. Smoleński, J. Bujak, L. Sitowski, F. Goetel prezes Pen-Klubu, delegaci Karpathenverein. Stawili się również przedstawiciele Szczawnicy z hr. A. Stadnickim, delegaci Krościenka z inż. R. Dziewolskim, Drohojowscy z Czorsztyna, reprezentanci Górali. Gości podejmował KG PTT (J.W. Czerwiński, S. Osiecki, W. Goetel, B. Romaniszyn), prezydium Oddziału Pienińskiego PTT i 8 innych oddziałów z Polski południowej. Cały więc wysiłek organi-

zacyjny i finansowy został należycie rozłożony (Goetel 1930).

Przed południem zgromadzeni zwiedzili zamek w Czorsztynie i rezerwat im. Drohojowskich. Zrobiono pamiątkowe zdjęcia na drodze do Niedzicy, na tle zamku. Następnie, za pozwoleniem władz czechosłowackich, przejechano do Červeného Káštora. Tutaj W. Goetel nad brzegiem Dunajca objaśnił obecny zasady organizacyjne Parku w Pieninach i jego walory przyrodnicze. Udekorowanymi zielenią łódkami, prowadzonymi przez najlepszych przewoźników J. Koterbę z Krościenka, J. Salamona i J. Majerczyka ze Szczawnicy, dokonano spływu. Silne słońce odbijające się od skał, spokojna woda i wieloplanowe widoki zrobiły duże wrażenie na wszystkich. Na polskim brzegu wznosiły się tablice z napisami: „Lasy państwowe, rezerwat Pieniny”. W czasie spływu spadł ulewny deszcz. Na przystani w Szczawnicy Niższej płynących przywitała delegacja gminy i komisji klimatycznej Szczawnicy oraz tłumy publiczności (Stankiewiczowa 1959).

Akademia ogłaszająca Pieniny Parkiem Narodowym rozpoczęła się o godz. 18.00 w Sali Zdrojowej Dworca Gościnnego. Przemówienie powitalne wygłosił prezes PTT J.W. Czerwiński, a kolejne: W. Szafer (PROP), dyr. A. Loret (Min. Rolnictwa), dyr. W. Suchodolski (Min. Oświaty), starosta Z. Skalecki, prof. B. Hryniewiecki (LOP), B. Romaniszyn, prof. J. Smoleński, F. Goetel, K. Malicki, hr. A. Stadnicki w imieniu Szczawnicy, prof. Grosz (Karpathenverain) i J. Majerczyk od flisaków. Odczytano liczne telegramy gratulacyjne, od urzędów, instytucji i towarzystw. Referat prof. W. Goetla nt. „Co oznacza zmiana Pienin w Park Narodowy” nakreślił dzieje tworzenia Parku, projektowaną organizację, zadania i znaczenie. Dostojni goście przyjęci zostali wieczną przez PTT w salach sanatorium. Następnego dnia (1.09.1930 r.) zespół wysokich urzędników Lasów Państwowych – dyr. A. Loret, inż. W. Stankiewicz, dyr. K. Szubert, inż. J. Hausbrand i insp. W. Lewicki – wraz z A. Czarnieckim nadleśniczym ze Starego Sącza dokonał inspekcji Parku. Wyłonione problemy postanowiono rozwiązać w porozumieniu z Ministerstwem Rolnictwa i PROP. Omówiono także sprawę wykupu pozostałych enklaw (ca 50 ha) (Goetel 1930).

DOPEŁNIENIE CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNYCH

Zakup rozrzuconych w Pieninach drobnych powierzchni i ostateczne rozliczenie poprzednich nabytków wymagało wielu pomiarów i uzgodnień na miejscu. Formalności te zostały dokonane pod osobistym nadzorem inż. W. Stankiewicza. W latach 1920–1931 stał on na czele Departamentu Leśnictwa w Ministerstwie Rolnictwa. Przez cały okres urzędowania żywo uczestniczył w powoływaniu Parków Narodowych (Białowieża, Tatry, Pieniny). W sprawach pienińskich wykazywał szczególną aktywność, co wielokrotnie w swoich artykułach podkreślił W. Goetel. W. Stankiewicz został przez hr. A. Stadnickiego zaproszony na pobyt wypoczynkowy do Krynicy (24.11–18.12.1930 r.), podczas którego sfinalizowano przewłaszczenia i nadano końcowy kształt terytorialny Parkowi Pienińskiemu. W. Stankiewicz ukończył znaną uczelnię leśną w Rosji, Instytut Leśny pod Petersburgiem, gdzie do 1908 r. był asystentem. Pieninami interesował się specjalnie, ponieważ w młodości prowadził badania naukowe w górach Kaukazu, uwieńczone obszerną monografią (Tyszkiewicz 1966).

Utworzony Park podporządkowany został początkowo Dyrekcji Lasów Państwowych we Lwowie i nadleśnictwu w Starym Sączu. Charakter nowej jednostki wymagał jednak specjalnych kompetencji. Formowanie się Instytutu Doświadczalnego Lasów Państwowych w Warszawie, pod którego opiekę przeszedł Park w Pieninach, opóźniało nadanie mu ostatecznych ram organizacyjnych. W dniu 2.08.1931 r. odbyła się w Krościenku n/D. konferencja przedstawicieli PROP, IDLP, ZG PTT i nadleśniczego ze Starego Sącza, na której przyjęto projekt organizacyjny przedstawiony przez prof. W. Szafera. Zatwierdzono szlaki turystyczne i ich nadzór, określono kwalifikacje przyszłego dyrektora, zaprojektowano współpracę ze stroną czechosłowacką. W 3 tygodnie później (24.09) podpisano w Gdyni umowę z Czechosłowacją o tzw. drodze pienińskiej, zarezerwowanej odtąd dla turystyki i ruchu miejscowego, zakazując tutaj jazdy samochodami a motorówkami po Dunajcu (Goetel 1931, 1931a). Dnia 1.06.1932 r. ukazało się w „Monitorze Polskim” Nr 123 (poz.

156) rozporządzenie ministra rolnictwa (z dnia 23.05.1932 r.) o utworzeniu z rezerwatu w Pieninach odrębnej jednostki organizacyjnej: Park Narodowy w Pieninach. Dwa tygodnie później (13.06), zarządzeniem tegoż ministra Nr B.P.O. 176–6–32, mianowano na kierownika Parku znawcę lasów podhalańskich inż. T. Owczarzaka. Akty te zamknęły najważniejsze etapy powoływania Parku w Pieninach po polskiej stronie Dunajca.

UTWORZENIE PARKU W PIENINACH SŁOWACKICH

Na zimę 1931 i wiosnę 1932 roku przypadły zarządzenia Ministerstwa Rolnictwa i generalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Pradze zmieniające lasy leśnictwa Červený Káštór w rezerwat zupełny (420 ha) pn.: „Slovenski Prirodni Reservace v Pieninach”. W rezultacie rezerwaty po obu stronach Dunajca utworzyły jednolity kompleks chroniony, pierwszy w Europie międzynarodowy park przyrodniczy. Uroczystość otwarcia Słowackiego Rezerwatu Przyrodniczego odbyła się 17.07.1932r. Zaproszonych gości przyjęła w Červenom Kláštore Generalna Dyrekcja (dyr. K. Šiman i in.), przedstawiciele Ministerstwa Oświaty, Sejmu i Senatu ČSR (dr J. Kovalik i in.), Czeskiej Akademii Umiejętności (prof. K. Domin), licznych towarzystw naukowych, grupa nadleśniczych ze Słowacji.

Duża delegacja polska składała się z wysokich urzędników (m.in. W. Leśniewski, A. Lorek, W. Lewicki, K. Szubert, J. Kostyrko), profesorów (W. Szafer, J. Smoleński, A. Wodziczko) i reprezentantów ZG PTT (M. Orłowicz, B. Romaniszyn). Z działaczy i osobistości miejscowych przybyli: Zarząd Oddziału Pienińskiego (J.I. Bielawski, J. Masztalerz, J. Werner, P. Sonnenthal, Cz. Winiarski), kierownik Parku T. Owczarzak, A. Czarnecki ze Starego Sącza, hr. A. Stadnicki i B. Kołaczkowski ze Szczawnicy, R. Dziewolski i ks. J. Bączyński z Krościenka. Przyjechali także: F. Gwiżdż (Związek Podhalań), J. Dorawski (Polskie Towarzystwo Wędkarskie), przedstawiciel Polskiego Związku Narciarskiego H. Szatkowski, Związku Górali w Zakopanem W. Krzeptowski i pisarze J. Kaden-Bandrowski, J. Wiktor i S. Stwora.

Uroczystość odbyła się koło budynków dawnego opactwa w Červenom Kláštore, w cieniu stuletnich lip. Na rozstawionych krzesłach usiedli goście, kilkaset osób stanęło obok tworząc krąg słuchaczy. Przemawiali na przemian mówcy obu krajów, w imieniu rządów: wiceminister W. Leśniewski i dyr. K. Šiman, następnie w imieniu sejmów senatorowie W. Maximovit i F. Gwiżdż, od środowisk naukowych profesorowie J. Domin, W. Szafer i W. Goetel, w imieniu towarzystw turystycznych B. Romaniszyn i J. Jeniček. Nastrój był wspaniały (Goetel 1932). Po wystawnym obiedzie całe zgromadzenie popłynęło udekorowanymi łódkami Dunajcem do Szczawnicy.

Powitanie przez stronę polską odbyło się w Domu Zdrojowym. W przemówieniach (J. Leśniewski, hr. A. Stadnicki) nacisk położono na radość ze wspólnego sukcesu i potrzebę dalszej ścisłej współpracy polsko-czechosłowackiej w Pieninach. Podczas wieczery, wydanej przez Naczelną Dyrekcję Lasów Państwowych odczytano wiele depeszy gratulacyjnych od towarzystw, instytucji i osób prywatnych. Na słowa gospodarzy serdecznie odpowiedzieli: dyr. K. Šiman w języku czeskim a J. Kovalik po słowacku. Wielkim zapalem wyróżnił się senator z Orawy J. Kovalik, świetny znawca Tatr, Babiej Góry i Pienin. Wyrazem całkowitej aprobaty polskiego programu parków narodowych były jego artykuły, które ukazały się wkrótce w Słowacji (Kovalik 1932, 1932a).

Park Narodowy w Pieninach otrzymał ostateczną formę wraz z wydaniem odpowiednich zarządzeń na początku 1933 r. Dnia 21.01.1933 r. Ministerstwo Rolnictwa powołało Komisję Parku, złożoną z przewodniczącego i 4 członków, mianowanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Ministerstwo Oświecenia Publicznego. Dnia 8.03.1933 r. Dyrekcja Naczelna Lasów Państwowych (Nr Org. 003–2) podporządkowała dyrektora Parku Zakładowi Doświadczalnemu Lasów Państwowych, podniesionemu później do rangi Instytutu Badawczego Lasów Państwowych (Warszawa). Pierwsze posiedzenie Komisji Parku Pienińskiego odbyło się 3–4.10.1933 r. w Krościenku, w siedzibie dyrekcji przy ul. Jagiellońskiej.

W posiedzeniu tym uczestniczyli także przedstawiciele PTT, wiceprezes T. Malicki i prezes Oddziału Pienińskiego J. Masztalerz (Park Naro-

dowy w Pieninach I 1933, Goetel 1933). Termin posiedzenia wiązał się z późnym (od 1.10.1933 r.) obsadzeniem stanowiska sekretarza Dyrekcji Parku, mającego prowadzić prace biurowe, kameralne i laboratoryjne. Sprawy organizacyjne i plany naukowe nabrały rozmachu po kolejnym posiedzeniu Komisji 8–9.01.1934 r. w Krakowie. Obradowały wówczas połączone komisje: Parku Narodowego w Pieninach oraz Słowackiego Rezerwatu Przyrodniczego w Pieninach (Park Narodowy w Pieninach II 1935).

Tak przedstawiają się fakty dotyczące utworzenia Parku w Pieninach. O ramach organizacyjnych, koncepcji jego działalności, zasługach dla nauki i narodu można pisać oddzielnie i szeroko. Dla idei ochrony przyrody powołanie do życia pierwszego międzynarodowego Parku Narodowego w Europie było ważnym wydarzeniem.

LITERATURA

- Compte Rendu du Congrès Scientifique des Représentantes de la Roumanie, la Tchécoslovaquie et la Pologne, touchant la protection de la nature sur les terrains limitrophes des trois états, tenu a Cracovie le 13 et 14 décembre 1929. 1930. — Wyd.Państw. Rady Ochr.Przyr. **27**, Kraków.
- Domin K. 1926. Projekt Přírodního Parku Tatranského. Praha.
- Goetel W. 1929a. Utworzenie Parku narodowego w Pieninach. — Ochr.Przyr. **9**: 17–31.
- Goetel W. 1929b. Tworzenie górskich Parków Narodowych w Polsce. — Wierchy **7**: 139–153.
- Goetel W. 1930. W walce o Parki Narodowe. Wierchy **8**: 131–151.
- Goetel W. 1931. Sprawozdanie delegata PROP dla spraw pogranicznych Parków Narodowych: 11.1930–15.11.1931. — Ochr.Przyr. **11**: 178–183.
- Goetel W. 1931a. Bój o Parki Narodowe. — Wierchy **9**: 129–154.
- Goetel W. 1932. Akcja górskich Parków Narodowych. — Wierchy **10**: 129–150.
- Goetel W.1933. Utworzenie pogranicznych Parków Narodowych. — Wierchy **11**: 168–195.
- Kovalik J. 1932. Narodné Parky. — Slovák 13–15.VII. Nr 156–158.
- Kovalik J. 1932a. Otvorene Slovenského Přírodního Parku v Pieninach. — Slovák. 21.VII. Nr **163**.
- Kulczyński S. 1921. Rezerwat w Czorsztynie. — Ochr.Przyr. **2**: 35–37.
- Kulczyński S. 1922. Projekt rezerwatu w Pieninach. — Ochr.Przyr. **3**: 55–58.
- Park Narodowy w Pieninach. Cz.I. 1933. — Zakład Doświadczalny Lasów Państwowych, Warszawa.
- Park Narodowy w Pieninach. Cz.II. 1935. — Zakład Doświadczalny Lasów Państwowych, Warszawa.
- Polskie Towarzystwo Tatrzańskie 1873–1923. Sprawozdanie za 50-lecie. 1923. — Wierchy **1**: 5–21.
- Stankiewiczowa M. 1959. Pamiętnik i dzieje rodziny. Rękopis.
- Szafer W., Kulczyńska W. 1930. Sprawozdanie z 48 posiedzenia Wydziału PROP dn.17.02.1930. — Ochr.Przyr. **10**: 177–181.
- Tyszkiewicz S. 1966. Wspomnienie o Wacławie Stankiewiczzu (1866–1940). — Sylwan CX, **9**: 69–78.

SUMMARY

Since the end of the 19-th century the Polish Tatra Society intended to create the National Park in Tatra and Pieniny Mountains. In 1929 the owner of the Czorsztyn, Stanisław Drohojowski founded the private reservation nearby the ruins of the castle. Official record signed in Kraków on 6 May 1924 confirmed previous suggestions of the creation of the four natural-landscape parks near the border. During years 1926–1929 Ministry of Agriculture and Ministry of Finance gave consent for purchase by Government forests from private owners: from Drohojowski family (385 ha, 1929), from Dziewolski family (260 ha, 1930) and from several small ones. The process of organization of the National Park in Pieniny was initiated on 31 May – 3 June 1929 by Commission of the Government Council for the Preservation of Nature (W. Szafer, W. Goetel) and Ministry of Agriculture (W. Stankiewicz, L. Lewicki, A. Czarnecki). The main founding festivities of the National Park in Polish Pieniny were celebrated on 31 August 1930: they started in Czorsztyn to Červený Kláštor and later through Dunajec Gorge by river rafts to Szczawnica. The founding ceremony gathered many famous scientists and officials: W. Szafer, W. Goetel, J.W. Czerwiński, A. Loret, W. Stankiewicz, W. Lewicki, M. Orłowicz, B. Romaniszyn. Almost one year later (1 June 1932) the Ministry of Agriculture published the decree of the creation of the “National Park in Pieniny” (Monitor Polski Nr 123). The announcement of the “Slovakian Natural Reservace in Pieniny” was held in Červený Kláštor and in Szczawnica

(17 July 1932). The gathering so many well known scientists and high officials emphasized the importance of the enterprise: creation of the

first international Park of Nature in Europe. All guests once again sailed by rafter boats from Červený Kláštor to Szczawnica by Dunajec river.